

ΕΠΙΣΤΟΛΙΜΑΙΑ ΜΕΛΕΤΗ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΙΜΗΣ ΤΩΝ ΠΡΕΣΒΕΙΩΝ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΑΥΤΩΝ(*)

ΥΠΟ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΥ ΣΥΝΟΔΙΝΟΥ (†)

Εἴπομεν ὅτι ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς διδασκόμεθα, ὅτι μεσίτης μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων εἶναι αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστός. «Εἷς γὰρ Θεός, εἷς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀνθρώπος Χριστός, Ἰησοῦς ὁ δούς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων»¹ καὶ «τίς ὁ κατακρίνων; Χριστός ὁ ἀποθανών, μᾶλλον δὲ καὶ ὁ ἐγεγνηθείς, ὃς ἔστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, ὃς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν»². Ὁ δὲ Ἰωάννης λέγει «καὶ αὐτὸς ἰλασμός ἐστιν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου»³. Ἀλλ' ἐκ τούτου δὲν ἔπεται ὅτι οἱ εὐαρεστήσοντες τῷ Θεῷ ἔπαυσαν νὰ προσεύχωνται καὶ παρακαλοῦν ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων. Οἱ Ἁγιοὶ ζῶντες εὐχονται ὑπὲρ τῶν ἄλλων, πολλῶ δὲ περισσότερον μετὰ θάνατον ὅτε, εὐρίσκονται ἐνώπιον τοῦ Ἁγίου Θεοῦ. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γράφων πρὸς Κορινθίους ἔλεγεν. «Ἐπὲρ Χριστοῦ οὖν πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν»⁴ καὶ ἐξήτει νὰ συνενώσουν τὰς δεήσεις των ὑπὲρ ἑαυτῶν «συνυπουργούντων καὶ ὑμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐν τῇ δεήσει, ἵνα ἐκ πολλῶν προσώπων τὸ εἰς ἡμᾶς χάρισμα διὰ πολλῶν εὐχαριστηθῇ ὑπὲρ ἡμῶν»⁵. Αἱ προσευχαί, αἱ δεήσεις τῶν δικαίων εἶναι εὐπροσδεκτοὶ τῷ Θεῷ διότι «ὀφθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ δικαίους καὶ ὄτα αὐτοῦ ἐπὶ δεήσεσιν αὐτῶν»⁶ καὶ «πολὺ ἰσχύει δέησις δικαίου ἐνεργουμένη»⁷. Ἔχομεν δὲ πλείστας περιστάσεις, καθ' ἃς οἱ δίκαιοι παρακαλοῦντες τὸν Θεὸν εἰσηκούσθησαν καὶ ἔσωσαν τὸν λαὸν ἀπὸ δυστυχημάτων⁸. Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος συνέστησεν εἰς τοὺς θεράποντας αὐτοῦ τὰς ὑπὲρ ἡμαρτηκῶτων εὐχὰς καὶ δεήσεις⁹. Αἱ προσευχαὶ ἄρα τῶν δικαίων καὶ δὴ τῆς Ἁγίας Θεοτόκου ἔχουν μεγάλην ἰσχὴν ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν, διότι αὐτοὶ καθαρώτερον βλέπουν τὸν Θεὸν καὶ ἡ ἀγάπη, ἣτις «οὐδέ-

(*) Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 642 τοῦ προηγουμένου τόμου (1956).

1. Α' Τιμ. β', 6.

2. Ρωμ. η', 34.

3. Α' Ἰωάν. β', 2-3.

4. Β' Κορινθ. ε', 20.

5. Αὐτόφθι, α', 11.

6. Ψαλμ. Λγ', 16.

7. Ἰακώβου ε', 16.

8. Γεν. ιη', 22.— Α' Βασιλ. ζ', 8.— Β' Βασιλ. λ', 19, 27.

9. Ἰωβ μβ', 7.

ποτε πίπτει»¹ θερμότερον παρακινεῖ εἰς τὴν παρακλήσιν ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων².

Ὁρθῶς ἄρα ἡ Ἐκκλησία ἐπικαλεῖται τὰς προσευχὰς τῶν Ἁγίων καὶ τῆς Θεοτόκου. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας πολλαχοῦ ὁμιλοῦν περὶ τούτου καὶ εἰς τὰ κοιμητήρια καὶ κατακόμβας ἔχουмен παραδείγματα, καθ' ἃ οἱ ζῶντες ἐπικαλοῦνται τὰς προσευχὰς τῶν ἐν Κυρίῳ κοιμηθέντων. Ἐπὶ τῆς κατακόμβης τῆς Ἁγ. Δομιτίλλης ὑπάρχει ἐπιγραφή ἐν ἣ ἀποτείνεται πρὸς τὸν ὑπ' αὐτὴν ἐνταφιασθέντα Αὐγένδον καὶ ἐξαιτεῖται τὰς ὑπὲρ τῶν ζῶντων δεήσεις του.

Αὐγένδε

ζήσαις ἐν Χῶ καὶ

ἐρώτα ὑπὲρ ἡμῶν.

Ἐν ἄλλῃ δὲ ἐπιγραφῇ, παρὰ τὴν Λυῶν τῆς Γαλλίας εὑρεθεῖσα, ὁ υἱὸς Πεκτόριος παρακαλεῖ τοὺς υἱοὺς καὶ ἀδελφοὺς αὐτοῦ, τοὺς κοιμηθέντας, νὰ μὴν τὸν λησμονοῦν ἐν τῇ εἰρήνῃ τοῦ μυστικοῦ Ἰχθύος.

Ὁ Μ. Βασίλειος εἰς τοὺς Μ' Μάρτυρας λέγει. «Πόσα ἂν ἔκαμες ἵνα ἓνα που εὖρης δυσωποῦντα τὸν Κύριον; Τεσσαράκοντα εἰσι σύμφωνοι ἀναπέμποντες προσευχήν... ὃ χορὸς Ἁγίων! ὃ τάγμα ἱερόν! ὃ συνασπισμὸς ἀρραγῆς! ὃ φύλακες τοῦ Γένους τῶν ἀνθρώπων, ἀγαθοὶ κοινωνοὶ φροντίδων, πρεσβευταὶ δυνατώτατοι»³. Ὁ δὲ Ἰ. Χρυσόστομος ἐν τῷ Λόγῳ εἰς τὸν Μελέτιον Ἀντιοχείας ἀναφωνεῖ. «Εὐξώμεθα δὲ κοινῇ πάντες ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι, γυναῖκες καὶ ἄνδρες, πρεσβύτεροι καὶ νέοι, δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι, αὐτὸν τὸν Μελέτιον κοινωνὸν τῆς εὐχῆς ταύτης λαβόντες»⁴. Ὁ δὲ φιλόσοφος Νύσσης ἰδοὺ τίνας λόγους ἀποτείνει εἰς τινὰ Μάρτυρα. «Πρέσβευσον ὑπὲρ τῆς πατρίδος πρὸς τὸν κοινὸν Βασιλέα· ὑφορώμεθα θλίψεις, προσδοκῶμεν κινδύνους, οὐ μακρὰν οἱ ἀλιτήριοι Σκῦθαι, τὸν καθ' ἡμῶν ὠδίνοντες πόλεμον. Ὡς στρατιώτης ὑπερμάχησον, ὡς μάρτυς ὑπὲρ τῶν ὁμοδούλων χοῆσαι τῇ παρρησίᾳ. Εἰ καὶ ὑπερέβης τὸν βίον, ἀλλ' οἶδας τὰ πάθη καὶ τὰς χρείας τῆς ἀνθρωπότητος. Αἴτησον εἰρήνην, ἵνα αἱ πανηγύρεις αὐταὶ μὴ λήξωσιν· ἵνα μὴ κωμάσῃ κατὰ ναῶν καὶ θυσιαστηρίων ἄθεσμος βάρβαρος· ἵνα μὴ πατήσῃ τὰ ἅγια βέβηλος. Ἡμεῖς γὰρ καὶ ὑπὲρ ὧν ἀπαθεῖς ἐφυλάχθημεν, σοὶ λογιζόμεθα τὴν εὐεργεσίαν. Αἰτοῦμεν δὲ καὶ τοῦ μέλλοντος τὴν ἀσφάλειαν. Ἄν χρεία γένηται πλείο-

1. Α' Κορ. ιγ', 8.

2. Ἐάν που λέγεται πρὸς τοὺς Ἁγίους καὶ Θεοτόκον «σῶσον, ἐλέησον ἡμᾶς», δὲν ἔννοεῖται ὅτι σῶζουσι διὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως, ἀλλ' ἀναφέρονται εἰς τὴν διὰ προσευχῶν καὶ δεήσεων αὐτῶν θεῖαν βοήθειαν καὶ σωτηρίαν.

3. Migne P.G. 31, 524. Πρβλ. καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιστ. τζ' πρὸς Ἰουλιαν. Παρὰβ'

4. Πρβλ. καὶ Ὁμ. κατὰ Κέλσου βιβλ. Η', 64, Migne, P.G. 11, 1616. Ὁμιλία εἰς Μαρτυρας Migne, P.G. 50,661 καὶ ὁμιλ. τοῦ αὐτοῦ εἰς Ἰησοῦν Ναυῆ § 317 (Λατ.) καὶ ὁμιλ. γ' εἰς Ἄσμα (Λατ.).

νος δυσωπίας, ἄθροισον τὸν χορὸν τῶν σῶν ἀδελφῶν τῶν μαρτύρων, καὶ μετὰ πάντων δεήθητι. Πολλῶν δικαίων εὐχαί, λαῶν καὶ δήμων ἁμαρτίας λυσάτωσαν»¹.

Θεωροῦμεν περιττὸν νὰ εἴπωμεν περισσότερα. Παραπέμπομεν μόνον εἰς τὴν Ἐπιστολιμαίαν Διατριβὴν τοῦ ἀοιδίμου σοφοῦ Νικηφόρου Θεοτόκη ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Σακελλίωνος (ΑΩΨ), ἐν τῇ ὁποίᾳ «ὡς βριθὺς ὀπλιτοπάλας, δάϊος ἀντιπάλους»² κατ' Αἰσχύλον εἰπεῖν, ὑπερμαχεῖ τῆς διδασκαλίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας δι' εὐστόχων ἐπιχειρημάτων ἀπὸ τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τῶν Ἰ. Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Ἐνταῦθα μόνον προσθέτομεν ὅσα ὁ Ἱερεμίας Β' λέγει ἐν τῇ Α' ἀποκρισεὶ πρὸς τοὺς Διαμαρτυρομένους. «Μνεῖαν τῶν Ἀγίων ποιεῖσθαι συμφέρει εἰς τὸ στηριχθῆναι τὴν πίστιν ἡμῶν... καὶ ἡ ἐπίκλησις κυρίως μὲν ἀρμόζει μόνον τῷ Θεῷ καὶ πρῶτον καὶ ἰδιαίτατα αὐτῷ προσήκει· ἡ δὲ πρὸς τοὺς ἁγίους γινομένη οὐ κυρίως ἔστιν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς εἰπεῖν καὶ κατὰ χάριν. Οὐ γὰρ Πέτρος ἢ Παῦλος εἰσακούει τῶν ἐπικαλουμένων αὐτοῦς, ἀλλ' ἡ χάρις ἦν ἔχουσι κατὰ τὸ εἰρημένον παρὰ Κυρίου ἔσομαι μεθ' ὑμῶν ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος»³.

Ἡ ἔνστασις τῶν Διαμαρτυρομένων ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ὁ ἥλιος, οἱ δὲ Ἅγιοι τὰ ἄστρα, τὰ παρὰ τοῦ Ἥλιου λαμβάνοντα τὸ φῶς καὶ ὅτι τῆς ἡμέρας καταφώτου οὐσης ἀπὸ τοῦ ἡλιακοῦ φωτός, οὐδεὶς προστρέχει εἰς τὸ ἀμυδρὸν φῶς τῶν ἀστέρων, δὲν ἔχει σημασίαν, διότι ὡς δροθῶς ἀπήνητησαν, ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης δύνει πολλάκις εἰς τοὺς ὑπὸ τοῦ σκότους τῆς ἁμαρτίας καταλαμβανομένους χριστιανούς, οὕτω δὲ τὸ καταφύγιον εἰς τοὺς ἀστέρας εἶναι καὶ φυσικῶς καὶ ψυχολογικῶς ἀναγκαῖον⁴. Πῶς δὲ εἰσακούουν τὴν δέησιν ἡμῶν οἱ Ἅγιοι; Ὡς οἱ Ἄγγελοι χαίρωσιν ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῶ μετανοοῦντι⁵, οὕτω καὶ οἱ Ἅγιοι λαμβάνουν γνῶσιν τῶν δεήσεών μας. Ἄλλως τε αὐτοὶ οἱ φύλακες τῶν ἀνθρώπων Ἄγγελοι δύνανται, τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ, νὰ μεταβιβάξουν τὰς προσευχὰς καὶ δεήσεις πρὸς τοὺς Ἅγίους.

Ἡ διδασκαλία αὕτη τῆς Ἀγίας Ἐκκλησίας εἶναι ὠφέλιμος παντὶ ἀνθρώπῳ καὶ χριστιανῷ. Διὰ τοῦ θανάτου δὲν συντριβεται ὁ ἠθικὸς δεσμὸς τῶν ἀνθρώπων, ἡ δὲ ἀγάπη παραμένει καὶ αὐξάνει· ἐκ Θεοῦ ἔρχεται καὶ ἐν Θεῷ ἀναπαύεται. «Οὐδὲν γλυκύτερον τῆς ἀγάπης· οὐδὲν ἰσχυρότερον καὶ τελειότερον ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς», λέγει ὁ συγγραφεὺς τῆς Μιμήσεως τοῦ Χριστοῦ. Ὁ χριστιανὸς παρηγορεῖται καὶ ἐνισχύεται ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς ἀρετῆς διότι πιστεύει ὅτι δὲν εἶναι μόνος καὶ ἀβοήθητος· τοῦναντίον βοηθεῖται

1. Πρὸς Θεοδ. Μάρτυρ. P.G. Migne, P C. 46, 748.

2. Παρὰ Πλουτάρχου, περὶ τῆς Ἄλεξ. τόχ. Λόγ. Β'.

3. Παρὰ Συμβολ. Ἰωάννου Μεσολωρᾶ τόμ. Α' σελ. 167 καὶ 393.

4. Πρβλ. Συμβολικὴ, Χρ. Ἀνδρούτσου, ἔκδ. Β' σελ. 408.

5. Λουκ. ιε', 10.

ὑπὸ τοῦ χοροῦ τῶν Ἀγίων καὶ τῆς Θεοτόκου διὰ τῶν πρεσβειῶν των. Πόσον ὠραῖος καὶ φωτεινὸς εἶναι ἡ ἀπέραντος εἰκὼν τῶν πνευμάτων, ὁ πνευματικὸς κόσμος, ὅστις συνδέεται μετὰ τῶν ἀνθρώπων. Ἡ πάλη δὲ ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτω εἶναι ἡ δόξα καὶ ὁ θρίαμβος ἐν τῷ πνευματικῷ. Ὁ χριστιανὸς ἀγωνίζεται μέχρι αἵματος καὶ βοηθεῖται διὰ νὰ νικήσῃ καὶ γίνῃ μέτοχος τῆς αἰωνίου δόξης καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς «τὴν βασιλείαν τὴν ἀσάλευτον»¹ ὅπου θὰ εἶναι «συμπολίτης τῶν Ἀγίων καὶ οἰκείου τῷ Θεῷ»². Οὕτω ἡ πίστις, ἡ ἐλπίς καὶ ἡ ἀγάπη κυκλοφοροῦν ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸν ἄλλον κόσμον, ὡς εὐεργετικοὶ ποταμοί.

Ἐχε λοιπὸν πίστιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Πολλάκις τινὲς καταχρῶνται τῶν διδασκαλιῶν αὐτῆς, ἡ δὲ ἄγνοια φέρει καὶ τὰς δεισιδαιμονίας καὶ πλάνας. Ἄλλ' ἡ καθαρὰ καὶ ἀνόθευτος διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας διαλύει ταύτας καὶ ὀδηγεῖ εἰς τὸ ἀπαστρέπτρον φῶς αὐτῆς, τὸ ὁποῖον λάμπει καὶ ἀκτινοβολεῖ πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἀνθρώπων.

Ἐκ τούτων ἀποδείκνυται ἀριδύλως ὅτι ἡ πρὸς τοὺς Ἁγίους καὶ τὰ ἱερὰ λείψανα τῶν Μαρτύρων σχετικὴ τιμὴ καὶ προσκύνησις εἶναι ὀρθὴ καὶ χριστιανικὴ. Ἡ πρὸς τὰ ἱερὰ λείψανα τιμὴ θεωρεῖται εἰδωλολατρικὴ καὶ πολλὰ κατεφλυάρησαν, πάλαι τε καὶ νῦν, οἱ καινοτόμοι καὶ τῶν Ἀποστολικῶν πυραδύσεων περιφρονηταί. Φέρε ἤδη καὶ περὶ τούτου ἀναπτύξωμεν ἐν ὀλίγοις.

Πάντα τὰ ἔθνη περιέπουν τὰ λείψανα τῶν ἀποθνησκόντων· θεωροῦνται ἱερὰ καὶ ἄξια σεβασμοῦ. Αὐτὸς ὁ Πλάτων ἐν τῇ Πολιτείᾳ³ λέγει. «Τῶν δὲ δὴ ἀποθανόντων ἐπὶ στρατείας, ὃς ἂν εὐδοκιμήσῃ τελευτήσῃ, ἀρ' οὖν πρῶτον μὲν φήσομεν τοῦ χρυσοῦ γένους εἶναι; Πάντων γε μάλιστα. Ἄλλ' οὐ πεισόμεθα Ἡσιόδῳ ἐπειδὴν τινες τοῦ τοιούτου γένους τελευτήσωσιν, ὡς ἄρα οἱ μὲν δαίμονες ἀγνοῖ ἐπιχθόνιοι τελέθουσιν ἐσθλοί, ἀλεξίκακοι, φύλακες μερόπων ἀνθρώπων;

Πεισόμεθα μὲν οὖν. Διαπυθόμενοι ἄρα τοῦ Θεοῦ, πῶς χρὴ τοὺς δαιμονίους τε καὶ θείους τιθέναι καὶ τίνι διαφόρῳ οὕτω καὶ ταύτῃ θήσομεν ἢν ἂν ἐξηγήται; Τί δ' οὐ μέλλομεν; Καὶ τὸν λοιπὸν δὲ χρόνον ὡς δαιμόνων οὐ τὴν θεοῦ περὶ αὐτῶν τε καὶ προσκυνήσομεν αὐτῶν τὰς θήμας; ταῦτα δὲ ταῦτα νομοιοῦμεν ὅταν τις γήρῃ ἢ τίνι ἄλλῳ τελευτήσῃ τῶν ὅσοι ἂν διαφερόντως ἐν τῷ βίῳ ἀγαθοὶ κριθῶσι; Δίκαιον οὖν ἔφη». Δυνάμεθα λοιπὸν νὰ εἰπωμεν μετὰ τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου. «Ὅτε καὶ τοῖς Ἀθήνησιν εὐστομοτάτοις λογάσι, κάπερ οὖσιν εἰδωλολάτραις, εὔ ἔχειν ἐδόκει τὸ χρῆναι τιμῆς καὶ γερῶν ἀξιούν τοὺς τὸν εὐκλεᾶ μὴ φυγόντας θάνατον, καὶ ἐπ' αὐτὰς ἵναί τας τῶν σωματῶν θήκας· ἐπ' αὐτοῖς γὰρ τοῖς τῶν ἀνδραγαθημάτων

1. Ἐβρ. ΙΒ', 28.

2. Ἐφεσ. β', 19.

3. Ε', § XV.

λειψάνοις ἐποιοῦντο τοὺς λόγους. Ἐνθ' οὗτο λοιπὸν ὁ κράτιστος Ἰουλιανὸς κατακέκραγεν οὐκ ὀρθῶς τῆς χριστιανῶν ἐπιεικείας, εἰ περὶ πολλοῦ πεποιήνται τὴν εἰς τοὺς Ἁγίους μάρτυρας αἰδῶ καὶ τιμῆν, οἳ πάντες γεγονότες, δι' αἵματος τῆς προσκαίρου ζωῆς ἠλλάξαντο τὸ ἰδρυμένον ἐν πίστει, καὶ τῆς εἰς Χριστὸν εὐσεβείας τὰ αὐχήματα»¹. Πῶς δὲ θὰ ἐχαρακτήριζεν ὁ Πλάτων ἐκείνους οἵτινες ἀρνοῦνται τὰς τιμὰς καὶ ὑβρίζουν τὴν μνήμην ἐκείνων, οἵτινες ἐθυσιάσθησαν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων ἢ ἐγένοντο τύποι ἠθικῆς καὶ ἀρετῆς; Ἡ Ἐκκλησία καταδικάζει αὐτούς διὰ δὲ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου χαρακτηρίζει τὴν ἀσεβείαν τοῦ Ἰουλιανοῦ, ἀθετοῦντος τὴν πρὸς τοὺς Ἁγίους καὶ τ' ἅγια λείψανα ὀφειλομένην τιμῆν. «Οὐκ ἠδέσθη τὰ ὑπὲρ Χριστοῦ σφάγια, οὐδὲ ἐφοβήθη τὸς μεγάλους ἀγωνιστάς, τὸν Ἰωάννην ἐκεῖνον, τὸν Πέτρον, τὸν Παῦλον, τὸν Ἰάκωβον, τὸν Στέφανον, τὸν Λουκᾶν, τὸν Ἀνδρέαν, τὴν Θέκλαν, τοὺς ἐπ' ἐκείνοις καὶ πρὸ ἐκείνων τῆς ἀληθείας προκινδυνεύσαντας, οἳ πυρὶ καὶ σιδήρῳ καὶ θηρσὶ καὶ τυράννοις προθύμως ἀντηγωνίσαντο; καὶ παροῦσι κακοῖς καὶ ἀπειλουμένοις, ὥσπερ ἐν ἄλλοτρίοις σώμασιν ἢ ἀσώματοι; τίνας ἔνεκεν; ἵνα μὴ προδῶσι μηδὲ μέχρι ρήματος τὴν εὐσεβείαν. Ὡν αἱ μεγάλαι τιμαὶ καὶ πανηγύρεις καὶ παρ' ὧν δαίμονες ἐλεύνονται καὶ νόσοι θεραπεύονται ὧν αἱ ἐπιφάνειαι καὶ ὧν αἱ προρρήσεις ὧν καὶ τὰ σώματα μόνον ἴσα δύνανται ταῖς ἀγίαις ψυχαῖς ἢ ἐπαφώμενα ἢ τιμώμενα, ὧν καὶ ρανίδες αἵματος μόνον καὶ μικρὰ σύμβολα πάθους ἴσα δρῶσι τοῖς σώμασι. Ταῦτα οὐ σέβεις, ἀλλ' ἀτιμάζεις»².

Ἀληθῶς τ' ἅγια λείψανα τῶν Μαρτύρων καὶ Ἁγίων εἶναι ἱερά. Ἡ τιμὴ πρὸς αὐτὰ εἶναι δόξα τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς χάριτος τοῦ ὁποίου ἐπιτελοῦνται ἰάσεις ἀσθενῶν. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐπικάθηται. Ὁρθῶς ὁ σοφὸς Πασχάλ λέγει: «Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐπικάθηται ἀοράτως ἐπὶ τῶν λειψάνων τῶν διὰ τῆς χάριτος τοῦ Ὑψίστου κεκοιμημένων μέχρις οὗ ὀρατῶς φανῆ ἐν τῇ ἀναστάσει διόπερ καὶ τοσαύτης τιμῆς ἄξια εἶναι τὰ τῶν Ἁγίων λείψανα. Διότι ὁ Θεὸς οὐδέποτε οὐδ' εἰς τάφους ἐγκαταλείπει τοὺς πιστοὺς του, ἔνθα τὰ σώματα αὐτῶν, καίτοι νεκρὰ ὡς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ἔτι μᾶλλον ζῶσιν ὡς πρὸς τὸν Θεόν»³. Οὕτως δὲ ἐξηγεῖται ἡ ἴσισ τῶν πασχόντων· δὲν ἐπέρχεται αὕτη ἐκ τῶν λειψάνων καθ' ἑαυτά, ἀλλ' ἐκ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἥτις δαιμιλῶς ἐπικάθηται ἐπ' αὐτῶν. Τοῦτο ἀναπτύσσουν οἱ μεγαλόνυμοι τῆς Ἐκκλησίας Πατέρες, οἵτινες διετήρησαν τὴν ἱερὰν παράδοσιν καὶ τὰς ἀληθείας τῆς ἀμώμου Χριστιανικῆς θρησκείας. «Ὁ ἀψάμενος ὀστέου μάρτυρος λαμβάνει τινὰ μετου-

1. Κατὰ Ἰουλιαν. βίβλ. X. Migne, P.G. 76, 1017.

2. Γρηγ. Νανζ. κατὰ Ἰουλιανοῦ. Στῆλ. Α' τόμ. Α' σελ. 76. Migne P.G. 35,589.

3. Σκέψεις § 2.

σίαν ἁγιασμοῦ ἐκ τῆς τοῦ σώματος παρεδρευομένης χάριτος» (περὶ θανάτου) λέγει ὁ Μ. Βασίλειος. «Εἰ σκανδαλίζει ἐπὶ τῇ κόνει τῶν μαρτυρικῶν σωμάτων παρ' ἡμῶν τιμωμένη διὰ τὴν περι τὸν Θεὸν αὐτῶν ἀγάπην, ἔγραφεν ὁ Ἱ. Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης, ἐρώτησον τοὺς ἐξ αὐτῶν τὰς ἰάσεις λαμβάνοντας καὶ μάθε πόσοις πάθεισι θεραπείαν χαρίζονται. Καὶ οὐ μόνον οὐ σκώψεις τὸ γενόμενον, ἀλλὰ καὶ ζηλώσεις πάντως τὸ κατορθούμενον»¹. Ὁ δὲ Χρυσόστομος ἐφώνει : «Καὶ τοῦτο οὐκ ἀπὸ τῶν πάλαι συμβεβηκότων πιστώσομαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ἔτι καὶ νῦν γινομένων. Λαβὼν γάρ τινα δαιμονῶντα καὶ μαινόμενον εἰσάγαγε πρὸς τὸν ἅγιον τάφον ἐκεῖνον, ἔνθα τοῦ μάρτυρος τὰ λείψανα, καὶ ὄψει πάντως ἀποπηδῶντα καὶ φεύγοντα. Καθάπερ γὰρ ἀνθρώκων μέλλων ἐπιβαίνειν, οὕτως ἐξ αὐτῶν εὐθέως ἐξάλλεται τῶν προθύρων, οὐδὲ πρὸς τὴν θήκην αὐτὴν ἀντιβλέψαι τολμῶν»². «Οὐδὲ γὰρ τὰ σώματα μόνον, λέγει ἀλλαχοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ θῆκαι τῶν Ἁγίων πνευματικῆς εἰσι πεπληρωμένοι χάριτος. Εἰ γὰρ ἐπὶ Ἐλισσαίου τοῦτο συνέβαινε, καὶ θήκης νεκρὸς ἀψάμενος τοῦ θανάτου τὰ δεσμὰ διέρρηξε καὶ πρὸς ζωὴν ἐπανῆλθε πάλιν, πολλῶ μᾶλλον νῦν, ὅτε δαψιλεστέρα ἢ χάρις, ὅτε πλείων ἢ τοῦ Πνεύματος ἐνέργεια, ἔστι καὶ θήκης μετὰ πίστεως ἀψάμενον πολλὴν ἐκεῖθεν ἐπισπάσασθαι δύναμιν. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ λείψανα τῶν Ἁγίων εἶασεν ἡμῖν ὁ Θεός, βουλόμενος ἡμᾶς πρὸς αὐτὸν ἐκεῖνον χειραγωγῆσαι ζῆλον, καὶ λιμένα τινα παρασχεῖν καὶ παραμύθιον ἀσφαλὲς τῶν ἀεὶ καταλαμβανόντων ἡμᾶς κακῶν»³. Πολλὰς ἠδυνάμεθα νὰ φέρωμεν μαρτυρίας ἀρχαίων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας περὶ τῆς τιμῆς καὶ προσκυνήσεως τῶν Ἁγίων λειψάνων καὶ περὶ τῆς θαυματουργικῆς αὐτῶν ἐνεργείας. Αὐτὴ εἶναι ἀπόδειξις τῆς θεϊότητος τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας, ἣτις διατηρεῖται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Ἄλλὰ θὰ εἴπη τις ἴσως. Εἶναι φανερόν ὅτι οἱ Ἱ. Πατέρες ὁμιλοῦν πολλαχοῦ περὶ τῆς τιμῆς καὶ προσκυνήσεως τῶν Ἁγίων λειψάνων, ἀλλὰ ποῦ τῆς θεοπνεύστου Ἁγίας Γραφῆς ἀναφέρεται περὶ τῆς τοιαύτης τιμῆς καὶ προσκυνήσεως αὐτῶν; Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας εὐρίσκονται πλησιέστερον εἰς τοὺς ἀποστόλους, οἵτινες δὲν παρέδωκαν πάσας τὰς διδασκαλίας διὰ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ προφορικοῦ λόγου, ὅστις ἔχει ἴσιν τὴν ἰσχὴν καὶ τὴν δύναμιν. Αὐτοὶ δὲ ἠρμήνευον καθαρῶς τὰς Χριστιανικὰς ἀληθείας, φωτιζόμενοι ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἄλλως τε καὶ αὐτὴ ἡ Ἁγία Γραφή σαφῶς καὶ καθαρῶς διδάσκει περὶ τῆς τιμῆς τῶν Ἁγίων καὶ τῶν ἱερῶν λειψάνων⁴. Παραλείποντες ἄλλα, ἀναφέρομεν ὅτι τὰ ὁσῶ τοῦ ἐν Προφηταῖς Ἐλισσαίᾳ ἀνέστησαν τὸν νεκρὸν καὶ ἔμπνουν ἐπιστρέφει τοῖς

1. Βιβλ. Α' Ἐπιστ. Νε'. Μigne, P.G. 78, 217.

2. Ἐγκώμ. εἰς τὸν Μάρτ. Ἰουλιανόν. Μigne, P.G. 50, 669.

3. Ἐγκώμ. εἰς τὸν Ἁγ. Μάρτυρα Ἰγνάτιον τὸν Θεοφόρον. Μigne, P.G. 50, 595.

4. Λουκ. ζ', 19.

οἰκείοις ἢ τούτων ἐπαρῆ ἐπὶ τὸ πτώμα. «Καὶ ἐγένετο, αὐτῶν θαπτόντων τὸν ἄνδρα, καὶ ἰδοὺ εἶδον τὸν ἐκ Μωάβ μονόζωνον καὶ ἔρριψαν τὸν ἄνδρα ἐν τῷ τὰ φω Ἑλισσαιεὶ καὶ ἐπορεύθη καὶ ἦψατο τῶν ὀστέων Ἑλισσαιεὶ καὶ ἔζησε καὶ ἀνέστη ἐπὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ»¹. Οὕτω ἀγιάζει καὶ δοξάζει ὁ Θεὸς τοὺς Ἁγίους καὶ τὰ τούτων ἱερὰ λείψανα «Μὴ γὰρ τοῦτο ἴδης, ὅτι γυμνὸν τοῦ μάρτυρος τὸ σῶμα πρόκειται τῆς ψυχικῆς ἐνεργείας ἔρημον, ἀλλ' ἐκεῖνο σκόπει ὅτι τῆς ψυχῆς αὐτῆς ἐτέρα παρακάθηται μεῖζων αὐτῷ δύναμις, ἢ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χάρις, πᾶσιν ὑπὲρ τῆς ἀναστάσεως ἀπολογουμένη δι' ὧν θαυματοποιεῖ» ὡς λέγει ὁ Ἱ. Χρυσόστομος². Αὐτὰ τὰ ἱμάτια τοῦ Σωτῆρος ἀπτόμενα ἐθεράπευαν τὸν ἀσθενῆ. «Καὶ παρεκάλουν αὐτὸν ἵνα μόνον ἄψωνται τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ καὶ ὅσοι ἦψαντο διεσώθησαν»³. Γυνή τις «οὔσα ἐν ρύσει αἵματος ἕτη δώδεκα» ἦψατο τοῦ ἱματίου αὐτοῦ «καὶ εὐθέως ἐξηράνθη ἢ πηγὴ τοῦ αἵματος καὶ ἔγνω τῷ σώματι ὅτι ἴαται ἀπὸ τῆς μαστιγῆς»⁴. Δικαίως δὲ «καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἐζητεῖ ἄπτεσθαι αὐτοῦ, ὅτι δύναμις παρ' αὐτοῦ ἐξήρχετο καὶ ἴατο πάντας»⁵. Βεβαίως ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ Θεός, ὅστις ἐγένετο ἄνθρωπος πρὸς σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ λέγει «ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ, καὶ ἐκεῖνος ποιήσει καὶ μεῖζονα τούτων ποιήσει»⁶. Οἱ δὲ Ἁγιοὶ ἐπίστευσαν καὶ ἔλαβον τὴν δύναμιν νὰ ἐπιτελοῦν ἔργα ἃ ὁ Κύριος ἐποίησε καὶ μεῖζονα τούτων ἐποίησαν. Αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων ἀναφέρουν τάδε· «Διὰ δὲ τῶν χειρῶν τῶν Ἀποστόλων ἐγένετο σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τῷ λαῷ πολλά, ὥστε κατὰ τὰς πλατείας ἐκφέρειν τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τιθέναι ἐπὶ κλινῶν καὶ κραββάτων ἵνα, ἐρχομένου Πέτρου, κἂν ἢ σκιὰ ἐπισκιάσῃ τινὲ αὐτῶν»⁷. Καὶ ἄλλαχού· «Δυνάμεις τε οὐ τὰς τυχοῦσας ἐποίει ὁ Θεὸς διὰ χειρῶν Παύλου, ὥστε καὶ ἐπὶ τοὺς ἀσθενοῦντας ἀποφέρεισθαι ἀπὸ τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ σουδάρια ἢ σιμικίνθια καὶ ἀπαλλάσσεσθαι ἀπ' αὐτῶν τὰς νόσους, τὰ τε πνεύματα τὰ πονηρὰ ἐξέρχεσθαι ἀπ' αὐτῶν»⁸. Ἐὰν ἢ σκιὰ καὶ τὰ σουδάρια καὶ σιμικίνθια, τοιαύτης ἀξιοῦνται χάριτος παρὰ Θεοῦ, πόσης ἄρα γε χάριτος ἔχον ἀξιοθῆ αὐτὰ τὰ σώματα καὶ λείψανα τῶν Ἀποστόλων καὶ Μαρτύρων καὶ Ἁγίων; Οὕτως οἱ Ἁγιοὶ Πατέρες τῆς Ζ' Οἰκουμ. Συνόδου ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι οὕτως ἀποφαίνονται· «Καὶ τὰ λείψανα τῶν Ἁγίων προσκυνῶ καὶ τιμῶ καὶ ἀσπάζομαι, ὡς ἀθλησάντων ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ καὶ λαβόντων χάριν παρ' αὐτοῦ, ἰά-

1. Β' Βασιλ. ιγ', 21.

2. Λόγος εἰς Βαβύλαν. Migne, P.G. 50, 529.

3. Ματθ. ιδ', 36. Μάρκ. γ', 9·10.

4. Μάρκ. Ε', 24·31.

5. Λουκ. στ', 19.

6. Πράξ. ε', 12·15.

7. Αὐτόθ. ιθ' 11·12.

8. Ἰωάν. ιδ' 12.

σεις ἐπιτελεῖν καὶ νόσους θεραπεύειν καὶ δαίμονας ἐκβάλλειν, καθὼς ἡ Ἐκκλησία τῶν χριστιανῶν παρέλαβεν ἐκ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων καὶ Πατέρων ἡμῶν»¹. Ὁ δὲ Ἰωάννης Δαμασκηνός, συνοψίζων τὰς παραδόσεις τῆς Ἐκκλησίας, λέγει· «Πηγὰς ἡμῖν σωτηρίους ὁ δεσπότης Χριστὸς τὰ τῶν Ἀγίων παρέσχετο λείψανα, πολυτρόπως τὰς εὐεργεσίας πηγάζοντα, μύρον εὐωδίας βρῦντα. Εἰ γὰρ ἐξ ἀκροτόμων καὶ στερεᾶς πέτρας ὕδωρ ἐν ἐρήμῳ ἐπήγαγε, βουλομένου Θεοῦ, καὶ ἐκ σιαγόνος ὄνου τῷ Σαμψὼν διψῶντι, ἐκ μαρτυρικῶν λειψάνων μύρον εὐῶδες ἀναβλύζειν ἄπιστον· Ὁ ὕδαμῶς τοῖς γε εἰδόσι τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν καὶ τὴν τῶν Ἀγίων παρ' Αὐτῷ τιμὴν. Καὶ ἐν τῷ νόμῳ πᾶς ὁ ἀπτόμενος νεκροῦ, ἀκάθαρτος ἐχρημάτιζεν, ἀλλ' οὗτοι νεκροὶ ἄφ' οὗ γὰρ ἡ αὐτοζωή, ὁ τῆς ζωῆς αἴτιος, ἐκ νεκροῖς ἐλογίσθη, τοὺς ἐπ' ἐλπίδι ἀναστάσεως καὶ τῇ εἰς αὐτὸν πίστει κοιμηθέντας οὐ νεκροὺς προσαγορεύομεν. Νεκρὸν γὰρ σῶμα πῶς θαυματουργεῖν δύναται; Πῶς οὖν δι' αὐτῶν δαίμονες ἀπελαύνονται, νόσοι φυγαδεύονται, ἀσθενεῖς θεραπεύονται, τυφλοὶ ἀναβλέπουσι, νεκροὶ καθαίρονται, πειρασμοὶ καὶ ἀνία λύονται, πᾶσα δόσις ἀγαθὴ ὑπὸ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων δι' αὐτῶν τοῖς ἀδιστακτῶ πιστεῖ αἰτοῦσι κάτεισιν»².

Μὴ νομίσης, ἀγαπητέ, ὅτι καὶ σήμερον ἔπαυσε νὰ ἐνεργῇ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν Ἀγίων καὶ τῶν Ἱ. λειψάνων. Ὁχι. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας³. Καὶ σήμερον ἐπιτελοῦνται θαύματα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἄλλως καὶ διὰ τῶν ἱερῶν λειψάνων καὶ προσευχῶν ὅπου ἡ πίστις εἶναι θερμὴ. Τὰ ἱερὰ λείψανα τῶν Μαρτύρων προσκαλοῦνται πολλαχῶς ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν· γίνονται δὲ θαύματα, ὡς ἰάσεις ἀσθενῶν ἢ ἐξαφάνισις ἀσθενειῶν καὶ ἀκριδῶν, ὡς δύναται τις νὰ πεισθῇ ἐκ τῆς ἀμερολήπτου ἐξετάσεως. Τὰ δὲ θαύματα ἐγένοντο καὶ γίνονται πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἀνθρώπων, διότι ταῦτα ἐφώτιζον ἐκείνους, οἵτινες διὰ σοφιστικῶν καὶ λοιπῶν μέσων, διαστρέφοντες τὴν ἀλήθειαν, ἐζήτουν πειστικὰς ἀποδείξεις. Ὁ Ἱ. Ἀθανάσιος, ἐξιστορῶν περὶ τοῦ βίου τοῦ Μ. Αντωνίου, παραδίδει ἡμῖν τὰς, ἐπιβεβαιούμεναι τὰ λεγθέντα. «Ἦσαν δὲ τινες ἐλθόντες πρὸς αὐτὸν ὑπὸ δαιμόνων ἐνοχλούμενοι καὶ παραγαγὼν αὐτοὺς (τοὺς ἐθνικοὺς) εἰς τὸ μέσον ἔφη. Ἡμεῖς τοῖς συλλογισμοῖς αὐτῶν καὶ ἢ ἂν βούλησθε τέχνη ἢ μαγεία, ἐπικαλούμενοι τὰ εἰδῶλα ἑαυτῶν, καθαρῖσατε αὐτούς· ἢ, εἰμὴ δύνασθε, κατάθεσθε τὴν πρὸς ἡμᾶς μάχην καὶ ὄψεσθε τοῦ Σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν». Εἶπε καὶ ἐσφράγισε διὰ τοῦ Σταυροῦ τοὺς πάσχοντας, οἵτινες ἀμέσως ἐθεραπεύθησαν. Οἱ φιλόσοφοι ἐθαύμαζον καὶ ἐξεπλήττοντο ἐπὶ τῇ συνέσει τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῷ γενομένῳ σημείῳ. Ὁ Ἀντώνιος εἶπε τότε. «Τί θαυμάζετε ἐπὶ τούτῳ; οὐκ ἔσμεν ἡμεῖς οἱ ποιῶντες

1. Πράξ. η'.

2. Ἐκδ. Ὁρθοδ. Πίστewος 93.

3. Ἐβρ. ιβ' 8.

ἀλλ' ὁ Χριστὸς ἐστίν, ὁ διὰ τῶν εἰς αὐτὸν πιστευσάντων ταῦτα ποιῶν». Τὰ γενόμενα δὲ θαύματα τῶν ἁγίων ὠφελοῦν τοὺς ἀνθρώπους διότι οἱ μὲν πιστοὶ ἐνισχύονται ἐν τῇ πίστει, οἱ δὲ ἀμφιβάλλοντες στηρίζονται καὶ ἐπιστρέφουν οἱ ἄπιστοι διὰ τῆς μετανοίας εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν. «Ἀνθρώπου μὲν ἀπλῶς οὐκ ἂν γένοιτο κατορθώματα μετὰ τελευτῆν, λέγει ὁ Ἱ. Χρυσόστομος, μάρτυρος δὲ γένοιτ' ἂν πολλὰ μεγάλα, οὐχ' ἵνα ἐκεῖνος λαμπρότερος γένηται. Οὐδὲν γὰρ αὐτῷ δεῖ παρὰ τῶν πολλῶν δόξης. Ἄλλ' ἵνα σὺ μάθῃς ὁ ἄπιστος, ὅτι θάνατος μαρτύρων οὐκ ἔστι θάνατος, ἀλλὰ ζωῆς βελτίονος ἀρχὴ καὶ πολιτείας πνευματικωτέρας προοίμια καὶ μετὰστασις ἀπὸ τῶν ἐλαττόνων πρὸς τὰ βελτίω... Εἰ γὰρ νεκροῖς σώμασι καὶ διαλυθεῖσιν εἰς κόνιν μείζονα τῶν ζώντων ἀπάντων δύναμιν ὁ Θεὸς ἔχαριστο, πολλῷ μᾶλλον ζωὴν αὐτοῖς χαριεῖται βελτίω τῆς προτέρας καὶ μακαριωτέραν κατὰ τῶν στεφάνων καιρὸν»¹. «Ἐμαρτύρησαν ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ αἵματός των καὶ ὁ Θεὸς ἔμαρτύρησεν ὑπὲρ αὐτῶν διὰ τῶν θαυμάτων. Ἡ μαρτυρία δὲ αὕτη ὑπῆρξεν ὁ θρίαμβος τῆς ἀληθείας καὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν μαρτύρων»². Ἀληθῶς οἱ σοφοὶ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἀναφέρουν πλεῖστα θαύματα γινόμενα διὰ τῶν Ἁγίων ἀνδρῶν. Οὐδεὶς δὲ δύναται νὰ εἴπῃ καὶ δι᾽ ἰσχυρισθῇ ὅτι ἐκ πλάνης ἢ φανατισμοῦ ἀναφέρουν ἐν ταῖς συγγραφαῖς των περὶ τούτων. Ὁ Ἱ. Χρυσόστομος εἶδε τοιαῦτα θαύματα καὶ διηγεῖται, ὡς καὶ ὁ Ἱ. Ἀβγουστίνος, ἄνδρες σοφοὶ καὶ μεγαλόνοες. Ὁ πρῶτος τούτων ἐφώνει πρὸς τοὺς Χριστιανούς. «Παράμενε τῷ τάφῳ τοῦ μάρτυρος, ἔκχεε πηγὰς δακρύων ἐκεῖ... ἄρον εὐλογίαν ἀπὸ τοῦ τάφου... περιπλάκηθι τὴν σορὸν, προσηλώθηθι τῇ λάρναι· οὐχὶ τὰ δοτᾶ μόνον τῶν μαρτύρων ἀλλὰ καὶ οἱ τάφοι αὐτῶν καὶ αἱ λάρνακες πολλὴν βρῦουσι τὴν εὐλογίαν. Λάβε ἔλαιον ἅγιον καὶ κατάχρισόν σου ὅλον τὸ σῶμα, τὴν γλῶσσαν, τὰ χεῖλη, τὸν τράχηλον, τοὺς ὀφθαλμούς»³.

Ἡ προσκύνησις ἄρα τῶν Ἁγίων καὶ τῶν ἱερῶν λειψάνων εἶναι διδασκαλία οὐ μόνον τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς θεοπνεύστου Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας. Δὲν εἶναι πολυθεΐα τις ἢ εἰδωλολατρεία, ὡς εἶπον τινὲς τῶν Μεταρρυθμιστῶν· τοῦναντίον χρησιμεύει ὡς κλίμαξ δι' ἧς ἀναβαίνομεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς· ὡς ἐπιβοήθημα καὶ φάρμακον καὶ παραμυθία τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας, τῶν θλίψεων καὶ περιπετειῶν. Ὁρθῶς δὲ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν μετὰ τοῦ θείου Χρυσοστόμου. «Ἀψώμεθα τοίνυν τῶν θηκῶν ἐκείνων μετὰ πίστεως· διαθερμανθῶμεν τὴν διάνοιαν, κινήσωμεν ὄδυσμον. Πολλὰ ἡμῖν ἡμάρτηται καὶ μεγάλα ἁμαρτήματα. Διὰ τοῦτο πολλῆς δεόμεθα θεραπείας· σφοδρᾶς ἔξομολογήσεως»

1. Λόγ. εἰς Βαβύλαν. Migne, P.G. 50, 529.

2. Fenelon. Ἔργα, τόμ. 2, σελ. 412.

3. Ἐγκώμιον εἰς τὸν Μάρτυρα Λουκιανὸν (α'). Migne, P.G. 50, 521.

διότι «Μαρτύρων θῆκαι οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν ἄλλ' ἢ λιμένες ἀσφαλεῖς καὶ πηγαὶ ναμάτων πνευματικῶν καὶ θησαυροὶ περιουσίας ἀνόθευτοι, μηδέποτε ἐλεγχόμενοι»¹.

Μὴ λοιπὸν δυσπιστῆς εἰς τὴν ὀρθόδοξον ταύτην διδασκαλίαν, ἣτις στηρίζεται ἐπὶ τοσοῦτων μαρτυριῶν. Ὁ Θεὸς δὲν ἀπηξίωσεν ἵνα δι' ἄψυχον καὶ ἀλόγων ζώων θαυμαστώσῃ ἐν ἀνθρώποις καὶ ἐξαγάγῃ ὅτε μὲν ἐκ πέτρας ὕδωρ διὰ τὴν ποτίσῃ ἐν ἐρήμῳ τὸν λαὸν αὐτοῦ², ὅτε δε ἐκ νεκρῶς τε καὶ ξηρῶς τοῦ ὄνου σιαγόνος διὰ τὴν καταπαύσῃ τὴν δίψαν τοῦ Σαμψῶν³, ἀφ' οὗ δὲν ἀπηξίωσεν ἵνα ἐν τῇ ἀύχμηρῷ ἐρήμῳ καταπέμψῃ τὸ γλυκὺ καὶ θρεπτικὸν μάννα καὶ ὀρτυγομήτραν ἐπομβρῶσῃ πατρικῶς⁴, διὰ κοινοτάτου ξύλου γλυκάνῃ τὰ ἐν Μεροῦ πικρὰ ὕδατα⁵ καὶ διὰ τῆς ράβδου τοῦ Μωϋσεῶς τεράστια ποιήσῃ ἐν τε τῇ θαλάσῃ καὶ τῇ ἐρήμῳ· ἀφοῦ δὲν ἀπηξίωσεν ἵνα βλαστητικὴν καὶ χλοηφόρον δύναμιν παράσχῃ εἰς τὴν ράβδον τοῦ Ἄαρῶν⁶, πόσῳ μᾶλλον θ' ἀπαξιῶσῃ ἵνα ἐνεργήσῃ θαυμαστὰ ἐν ἀνθρώποις ἔργα διὰ τῶν πανσέπτων λειψάνων τῶν λογικῶν καὶ θεοτιμῆτων καὶ ὑπεραγαπωμένων αὐτῷ ἀνθρώπων. «Θαυμαστός ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ὀσίοις αὐτοῦ»⁷.

Βεβαίως ἐγέναντο καταχρήσεις πολλαὶ κατὰ διαφόρους. Ὑπῆρξαν ἀνθρώποι οἵτινες, ἐκ συμφέροντος ὕλικου ἢ φανατισμοῦ, ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν πρὸς τοὺς Ἁγίους καὶ τὰ ἅγια λείψανα τιμὴν. Ἐγένοντο δὲ οὕτως αἴτιοι μᾶλλον βλάβης ἢ ὀφελείας. Δυστυχῶς ὁ ἀνθρώπος καὶ τὰ ἱερώτατα μεταχειρίζεται ὡς μέσα συμφέροντος, ἀλλ' ἡ ἀλήθεια δὲν πίπτει διὰ τῆς καταχρήσεως ἀνθρώπων τινῶν. Ἡ κατάχρησις δὲν αἴρει τὴν χρῆσιν. *Abusus non tollit usum.*

Ἡ Ἐκκλησία, ὡς φύλαξ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς χάριτος, πάντοτε κατεδίκασε τὰς καταχρήσεις καὶ πλάνας· διετήρησε δὲ σταθερὰν καὶ ἀμόλυντον τὴν ἀλήθειαν τῆς Ὄρθοδοξίας. Ἡ ἀλήθεια αὕτη εἶναι καθαρὰ καὶ ἀμετάβλητος. Αὕτη δὲ εἶναι ἀρχαία, διότι εἶναι αὕτη ἐκείνη ἢ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τῶν διαδόχων αὐτῶν οὐσιωδῶς ἀναλλοίωτος καὶ ἀμετάβλητος· εἶναι αὕτη ἐκείνη ἢ κιβωτός, μὲ τὴν ὀποῖαν διέπλευσαν τὴν θάλασσαν τοῦ

1. Ἐξοδ. ιζ' 6. Ἀριθ. ιζ' 7, 9.

2. Κριτ. ΙΕ' 18, 12.

3. Ἐξοδ. ιζ'. Ἀριθ. ια' 4.

4. Ἐξοδ. ιε', 2.

5. Ἀριθ. ιζ' 1, 8.

6. Καὶ ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία συμφωνεῖ τῇ Ὄρθοδόξῳ περὶ τῆς τιμῆς τῶν Ἁγίων καὶ τῶν ἱ. λειψάνων καὶ περὶ τῶν πρεσβειῶν αὐτῶν, ὡς ἐπισήμως ἐθέσπισεν ἡ ἐν Τριδέντῳ Σύνοδος, μετὰ τῆς διαφορᾶς ὅτι δέχεται ἐκείνη, οὐχὶ ὀρθῶς τὰ ἔργα τῶν Ἁγίων ὡς *opera supererogationis*, ἀποτελοῦντα ἀνεξάντλητον θησαυρόν, ἐξ οὗ λαμβάνονται αἱ πλήρεις ἀφέσεις (*indulgentiae plenariae*). Ἡ τοιαύτη διδασκαλία ἀντίκειται τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ καὶ τῇ Ἱ. Παραδόσει, χρησιμεύει δὲ ὡς μέσον πλουτισμοῦ τοῦ Παπικοῦ Ταμείου.

βίου τούτου οἱ πρῶτοι καὶ ἄμεσοι μαθηταὶ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, οἱ Ἅγιοι Μάρτυρες καὶ Ὁμολογηταὶ τῆς πίστεως καὶ σύμπας ὁ χορὸς τῶν μακαρίων διδασκάλων τοῦ Χριστοῦ³.

Ἡ Ἐκκλησία αὕτη ἡ μόνη ἀσφαλῆς κιβωτὸς τῆς σωτηρίας· αἱ δὲ Προ-

3. Τεκμήριον τούτου εἶναι καὶ τούτο. Ἡ Θεοτόκος ἀληθῶς εἶναι «κεχαριτωμένη» καὶ «εὐλογημένη ἐν γυναιξί». Τιμῆται δὲ περισσώτερον τῶν ἄλλων ἁγίων, ὡς Αὐτὴ προσηγήετο περὶ τοῦ μακαρισμοῦ ὑπὸ τῶν μελλουσῶν γενεῶν. «Ἴδου γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσί με πᾶσαι αἱ γενεαί, ὅτι ἐποίησέ μοι μεγαλεῖα ὁ δυνατὸς καὶ ἅγιος τὸ ὄνομα αὐτοῦ» (Λουκ. α', 49), ἀλλ' ἡ Ἐκκλησία κατέκρινε τοὺς ἀποδίδοντας Αὐτῇ ἰσοθῆσον τιμὴν (Ἐπιφ. εἰς Αἰρέσ. σή', 23) τοὺς λεγομένους Κολληριδιανούς, οἵτινες ἀπετελοῦντο ἐκ μόνον γυναικῶν, καὶ κατέκρινε τοὺς Ἀντιδικομαριονίτας, οἵτινες τὴν δόξαν τῆς μητρὸς τοῦ Κυρίου μὴ ἀνεχόμενοι, ἀπετόλμησαν εἰς τοιαύτην κατ' αὐτῆς νὰ ἐκτραχηλισθοῦν ὕβριον καὶ βλασφημίαν, ὡς οἱ νεώτεροι Διαμαρτυρόμενοι, ὥστε εἶπον ὅτι συνήφθη ἀνδρὶ μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ Σωτῆρος (ὁ αὐτὸς ἐν αἰρέσ. σή', 6). «Ἐν τιμῇ ἔστω Μαρία· ὁ δὲ Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα προσκυνεῖσθω· τὴν δὲ Μαρίαν μηδεὶς προσκυνεῖτω» (Αὐτόθι σθ' πρβλ. Κυρίλλου Ἀλεξανδρ. κατὰ τῶν Νεστορίου δυσφημιῶν, τόμ. Α', 7). Ἡ αἵρεσις τῶν Κολληριδιανῶν διετύπωσε καὶ ἄλλους νέους τύπους, καθ' οὓς αἱ ταύτην ἀποτελοῦσαι γυναικες, νομίζουσαι ἑαυτὰς ἱερείας τῆς Παρθένου, προσέφερον εἰς τιμὴν αὐτῆς, οἰοῦντες ὡς θυσίαν, καθ' ὠρισμένην ἡμέραν ἐπὶ δίφρων πλακοῦντας ἢ κολληριδίας, οὓς ἔπειτα ἔτρωγον (ὁ αὐτὸς ἐν αἰρέσ. ιη', 23). Ἀπὸ τοῦ δ' αἰῶνος ἐπετάθη ἡ εὐλάβεια τῶν πιστῶν εἰς τὴν Θεοτόκον εἴτε δι' ἀνεγέρσεως Ἱ. Ναῶν εἴτε δι' ἄλλων τρόπων. Ἡ εὐλάβεια δὲ ἐκρατύνθη ἔτι μᾶλλον μετὰ τὴν ρητὴν καταδικὴν τῆς κακοδοξίας τοῦ Νεστορίου, βλασφημοῦντος κατὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἐορταί δὲ καθιερώθησαν εἰς τιμὴν τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν Μαρτύρων καὶ Ἁγίων καὶ δὴ κατὰ τὴν γενέθλιον αὐτῶν ἡμέραν. Ὅτε ἐλήρχετο ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν ἀθλητικῶς ὁ εορταζόμενος μάρτυς ἐτελειώθη, πᾶσι ἡ χριστιανικὴ κινότης πρὸς τιμὴν τοῦ μάρτυρος συνέτρεχεν ἀθρόα ἐπὶ τῶν τάφων οὐτῶν. «Οὕτω τε ἡμεῖς (ἡ ἐν Σμύρνῃ Ἐκκλησία) ὕστερον ἀνελόμενοι τὰ τιμιώτερα λίθων πολυτελῶν καὶ δοκιμώτερα ὑπέρ χρυσίου ὁστὰ αὐτοῦ (τ.ῦ Ἐπισκόπου Σμύρνης Πολυκάρπου) ἀπεθέμεθα ὅπου καὶ ἀκόλουθον ἦν· ἔνθα ὡς δυνατὸν συναγομένη ἐν ἀγαλλιάσει καὶ χαρῇ παρέξει ὁ Κύριος ἐπιτελεῖν τὴν τοῦ μαρτυρίου αὐτοῦ ἡμέραν γενέθλιον εἰς τε τῶν προηθληκότων μνήμην καὶ τῶν μελλόντων ἀσκησίν τε καὶ ἐτοιμασίαν» (Εὐσεβ. Ἰσ. ορ. Ἐκκλ. δ', 15. Πρβλ. καὶ Τερτυλ. de coron. mil. c. 3 Κυπριαν. Ἐπιστ. 34) διότι κατ' αὐτήν, ὡς ὁ Πέτρος ὁ Χρυσολόγος διδάσκει ἐν τῷ λόγῳ εἰς τὸν Ἅγιον Κυπριανόν, οἱ ὑπὲρ τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ γενναίως ἀθλήσαντες καὶ τὸν θάνατον τὸν μαρτυρικὸν ἀξιοθνήτες «γεννῶνται ἐκ τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανόν, ἐκ τοῦ μόχθου εἰς τὴν ἀνάπαυσιν, ἐκ τῶν πειρασμῶν εἰς τὴν γαλήνην, ἐκ τῶν βασάνων εἰς τὴν μακαριότητα, ἐκ τῶν τοῦ κόσμου τούτου παιδιῶν εἰς τὸν στέφανον καὶ τὴν δόξαν» Fern. 129).

Οἱ Ἱεροὶ Ναοὶ καθιεροῦντο διὰ τῆς ἐναποθέσεως Ἁγίων λειψάνων ὑπὸ τὸ θυσιαστήριον, ἐν τῷ ὁποίῳ γίνεται ἡ ἀναίμακτος τοῦ Κυρίου θυσία. Ὁ 7ος Κανὼν τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου διατάσσει: «Ὅσοι οὖν σεπτοὶ Ναοὶ καθιερώθησαν, ὀρίζομεν ἐν αὐτοῖς κατάθεσιν γενέσθαι λειψάνων μετὰ τῆς συνήθους εὐχῆς, ὁ δὲ ἀνεὺ Ἁγίων λειψάνων καθιερώων Ναὸν καθαιρεῖσθω, ὡς παραβεβηκὸς τὰς Ἐκκλησιαστικὰς παραδόσεις.

τεσταντικά παραφυάδες είναι επισφαλείς και επικίνδυνοι διότι, διὰ τῆς οὐχὶ ὀρθῆς ἀρχῆς ἐφ' ἧς ἐβασίσθησαν, περιέρονται εἰς τὴν ἀρνησιν τῶν οὐσιωδεδεσμάτων ἀληθειῶν. Αὐταὶ αἱ Ἁγία Γραφαὶ καθίστανται σημεῖον ἀντιλεγόμενον, ἀμφίβολόν τι καὶ ἐπισηφαλές διότι, ὅταν ἀρνηθῇ τις τὴν Ἱερὰν Ἀποστολικὴν καὶ ἀδιάσπαστον παράδοσιν, τὴν θέλει διαβεβαιώσῃ ὅτι αὐταὶ αἱ Ἁγία Γραφαί, τὰς ὁποίας ἔχομεν, εἶναι αὐτὰ ἐκεῖνα τὰ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ὑπαγορευθέντα καὶ ἐκ τῆς γραφίδος τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἐξεληθόντα καὶ δὲν εἶναι ἄλλα διάφορα ἐκείνων ; Ναί! ἀφομένου τοῦ Εὐαγγελικοῦ κύρους εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχῃ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, «ὁ στύλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας»¹. Ἐκαστος ἐρμηνεύει τότε τὴν Ἁγίαν Γραφήν ὡς δύναται καὶ θέλει. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνεταί λόγος περὶ μιᾶς ποιήσεως τοῦ Χριστοῦ, τὸ αὐτὸ λεγούσης καὶ τὸ αὐτὸ φρονούσης ἐν Χριστῷ².

Σύ, Ἀγαπητέ μοι, μένε ἐν οἷς ἔμαθες καὶ ἐδιδάχθης καὶ φεῦγε τὰς ἑτεροδιδασκαλίας. Μένε ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, ἣν ᾠκοδόμησεν ὁ αἰώνιος Αὐτῆς Νυμφίος. Οὐδὲ θὰ κατισχύσουν ποτὲ κατ' αὐτῆς ἅ δ ο υ π ὕ λ α ι στυγεραί, μικραὶ καὶ μεγάλαι, κατὰ καιροὺς καὶ τόπους ἀνοιγόμεναι καὶ ταρτάρειον ἐκπνεύουσαι ζόφον καὶ ποικίλα πνεύματα πλάνης καὶ πονηρίας ἐξ ἀνηλίων βαρᾶθρων ἀναφυσώμεναι ἐπ' ὀλέθρῳ τῆς εὐσεβείας.

Πολλὰ εἶναι αἱ πλάνα ἄλλ' ἢ μάλιστα πάντων δυσφύλακτος καὶ κινδυνώδης τοῖς ἀπλουστέροις εἶναι ἢ κατὰ τῶν θείων Γραφῶν, ἐξ ὧν ἀνατέλλει τὸ τῆς εὐσεβείας φερέσβιον φῶς, διότι νῦν μὲν τὴν θειότητα τῶν Ἁγίων Γραφῶν παρουσιάζει ὁ πονηρὸς ν' ἀρνοῦνται ἀνέδην, νῦν δὲ νὰ διαστρεβλοῦν καὶ παρερμηνεύουν αὐτάς, τὸ πανάχραντον νόημα κινδυνολοῦντες. Οὕτως δὲ τοὺς θεοσεπίους αὐτῶν ἐρμηνεῖς καὶ θεοφάντορας διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας ἀθετοῦν «ἐν ὑπερηφανείᾳ καὶ ἐξουθενώσῃ», πρὸς ἄλλα δὲ τινα καινοτόμου διδασκαλίας πλάνα φῶτα ἀποβλέπουν θαναμάζοντες. Μακάριοι ὄσοι, τῇ πατροπαραδότῳ διδασκαλίᾳ ἐρριζωμένοι, δὲν πάσχουν κανένα σάλον ἐκ τῆς τῶν ἀντιδοξούντων κενῆς ἀπάτης καὶ τῶν ραγδαίων κομπορρημοσυνῶν, ἀλλ' ἵστανται τούτων ὑψηλότεροι.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω. Περὶ δὲ τῶν ἄλλων ζητημάτων, περὶ ὧν γράφεις, Θεοῦ εὐδοκοῦντος, θὰ γράψω προσεχῶς. Τελευτῶν εὐχομαί σοι καὶ τοῖς ἄλλοις φίλοις νὰ ὑγιαίνετε κατ' ἄμφω καὶ εὐημερῆτε, ἐπιλέγων ὅ,τι ὁ θεὸς Παῦλος ἔγραφε τοῖς ἐν Κορίνθῳ πνευματικοῖς τέκνοις. «Χαίρετε, καταρτίζεσθε, παρακαλεῖσθε, τὸ αὐτὸ φρονεῖτε, εἰρηνεύετε καὶ ὁ Θεὸς τῆς ἀγάπης καὶ εἰρήνης ἔσται μεθ' ὑμῶν. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μετὰ πάντων ὑμῶν»³.

1. Α' Τιμ. γ' 15. Πρβλ. καὶ Ματθ. ις' 18.

2. Ἰωάν. ις' 11 καὶ ἐξ.

3. Β' Κορίθ. ιγ', 11-13.